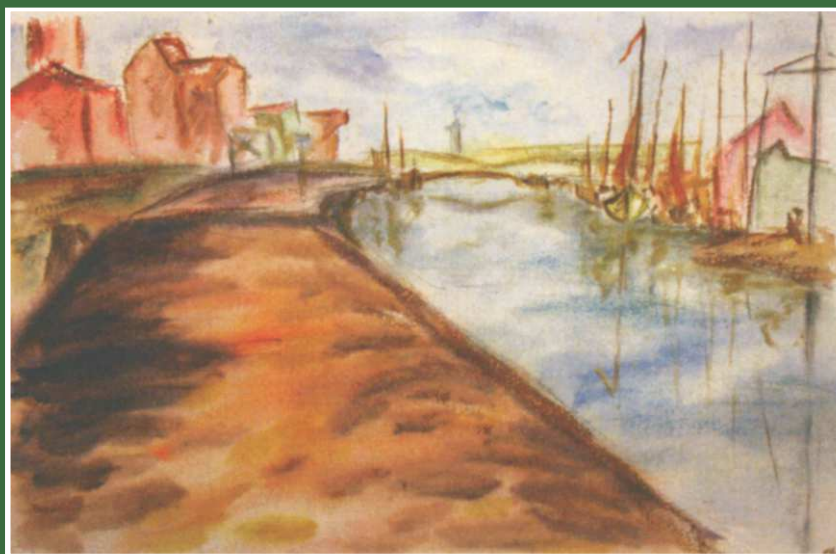

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

Tom XIV

DARŁOWO:

MIGAWKI Z HISTORII MIASTA I OKOLIC

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ
T. XIV

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM XIV

DARŁOWO: MIGAWKI Z HISTORII MIASTA I OKOLIC

Redakcja:

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO–DARŁOWO 2021

Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds.), *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. 14: *Darłowo: Migawki z historii miasta i okolic* [History and Culture of the Sławno region, vol. 14: Darłowo: Snapshots of the town's history and its vicinity]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2021, pp. 236, figs 62, tables 12. ISBN: 978-83-957115-2-7. Polish texts with German summaries.

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2021
© Copyright by Authors

Na okładce: Günter Machemehl, *Port w Darłowie*, akwarela 1934, 76 × 56 cm [w:]
Jemett E. 2012. *Der Maler Günter Machemehl. Zwischen Hesse,
Bach und Schmidt-Rottluff*, BoD-Books- on Demand, s. 32

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brigida Jerzewska*

Redaktor: *Katarzyna Muzia*
Skład i łamanie komputerowe: *Eugeniusz Strykowski*

Publikację wydano przy finansowym wsparciu Urzędu Miejskiego w Darłowie
oraz Starostwa Powiatowego w Sławnie

Wydawca/Herausgeber: Fundacja „Dziedzictwo”,
76-100 Sławno, ul. Mielczarskiego 7/5

ISBN 978-83-957115-2-7

Druk/Druck: Drukarnia „BOXPOL”, 76-200 Słupsk, ul. Wiejska 28

Spis treści

JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań) Migawki z przeszłości Darłowa i okolic – wprowadzenie	7
RAFAŁ WITKOWSKI (Poznań) Johann Christian Schöttgen i jego artykuł o dziejach kartuzji darłowskiej z 1721 roku	15
JADWIGA KOWALCZYK-KONTOWSKA (Szczecinek) Darłowska rodzina Hemptenmacherów i jej wpływ na życie miasta w XIX wieku	39
MAŁGORZATA ŚWIĄTKOWSKA (Darłowo) Port darłowski w latach 1840–1883	59
JÓZEF LINDMAJER (Słupsk) Sytuacja społeczna i polityczna na terenie ziemi sławieńskiej w latach 1845–1850 (w tym wydarzenia darłowskie 22 lipca 1848 roku)	75
KRYSTYNA RYPNIEWSKA (Koszalin) Nowożytny witraż z kościoła pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Dobiesła- wiu, obecnie w koszalińskiej kaplicy Domu Biskupiego	111
KACPER PENCARSKI (Słupsk, Koszalin) Port w Darłowie w okresie międzywojennym	125
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin) Dawne pocztówki źródłem wiedzy o DarłóWKU	153
BRYGIDA JERZEWSKA (Darłowo) Rügenwalde – Darłowo w roku 1945: urywki wspomnień	207
STEFANIE NAUMANN (Stockton, Kalifornia) Tadeusz Leon Haska in Darłowo, Poland, 1945–1946	215
Indeks osób i nazw osobowych	237
Indeks nazw geograficznych	243

Johann Christian Schöttgen i jego artykuł o dziejach kartuzji darłowskiej z 1721 roku

RAFAŁ WITKOWSKI* (Poznań)

Wprowadzenie

Jednym z najtrwalszych elementów w krajobrazie historyczno-kulturowym każdego miasta są budynki związane z kultem religijnym, które stawały się punktem odniesienia w opisie przestrzeni dla mieszkańców. Często nawet zmiana religii nie przerywała tego ważnego dla procesu historycznego zjawiska. Dla mieszkańców Darłowa, którzy na przełomie XVII i XVIII wieku byli w ogromnej większości protestantami, katolicki klasztor, niefunkcjonujący już od kilku pokoleń, nadal pozostawał istotnym miejscem w mikrotopografii, a jego dzieje znajdowały zainteresowanie wśród lokalnych uczonych. Choć interpretacja niektórych faktów opisanych poniżej była motywowana założeniami wyznania luterńskiego, to jednak autor opierał się na ważnym źródle historycznym, które już wówczas zostało dostrzeżone i docenione. Badania historyków, którzy dwa wieki później odnosili się do przeszłości religijnej Pomorza, potwierdziły – być może intuicyjne – sądy protestanckiego historiografa o naukowym znaczeniu tego rękopisu. W ten sposób zapoczątkowane zostały naukowe i krytyczne dociekania nad przeszłością jedyne średnio-wiecznego klasztoru w dziejach Darłowa, które jeszcze nie zostały zakończone.

* Zakład Źródłoznawstwa i Nauk Pomocniczych Historii, Wydział Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7, 61-614 Poznań, e-mail: rwitkows@amu.edu.pl

1. Johann Christian Schöttgen – wczesne lata

Podstawowe informacje o życiu i działalności Johanna Christiana Schöttgena przynoszą niemieckie słowniki biograficzne (Francke 1760; Haymann 1809: 6, 12, 13; Meusel 1811: 381–392; Döring 1833: 883–892; Müller 1891; Vierhaus 2006: 165; Eigenwill 2005; 2009: 5) oraz artykuły naukowe (Gautsch 1878; Eigenwill 1987; Breuer 1961; Riemer 2005). Urodził się on 14 marca 1687 roku w miejscowości Wurzen w Saksonii, w rodzinie szewca. W 1692 roku rozpoczął naukę w szkole miejskiej, zdobywszy uprzednio umiejętność czytania i pisania opartą na luteranckim Małym Katechizmie. W 1702 roku przeniósł się do szkoły w dawnym klasztorze cysterskim w miejscowości Pforta, gdzie przebywał przez pięć lat. Jego ulubionymi przedmiotami niezmiennie pozostawały historia i filozofia. W pamięci swoich nauczycieli zapisał się jako niezwykle pilny, ambitny i utalentowany uczeń.

Dzięki stypendium ufundowanym przez jego rodzinne miasto, w 1707 roku Schöttgen rozpoczął naukę na uniwersytecie w Lipsku, gdzie przede wszystkim poświęcał się studiowaniu teologii. Zamieszkiwał wówczas w domu lipskiego profesora teologii Johanna Cypriana (1642–1723), który pozwolił mu korzystać ze swoich zbiorów bibliotecznych (Grimm 1983: 103; Kirn 1909: 2, 32, 75, 138, 140, 141, 144, 153). Oprócz poznawania języków orientalnych interesował się egzegezą biblijną. Pod wpływem pastora Johanna Jakoba Vogla z Panitzsch podjął się opisanie historii swojego rodzinnego miasta. Lipski księgarz Thomas Fritsch, któremu został polecony, przekazał mu do przepisania rękopis „Eponymologicum” pozostawiony przez uczonego lipskiego lekarza i radcę dworu Thomasa Reinesiusa (1587–1667). Rękopis ten zawierał spis nazw własnych występujących w starożytnej literaturze. Schöttgen skopiował go i sam kontynuował zbieranie informacji, choć pracy tej nigdy nie dokończył. Z tego rękopisu korzystali jednak późniejsi uczeni. W tym samym czasie rozpoczął prace nad przygotowaniem poprawionej wersji dzieł „*Scriptores rei rusticae*”¹.

Schöttgen utrzymywał również kontakty z księgarzem Johannem Friedrichem Gleditschem oraz z jego teściem Johannem Burkhardem Mencke, redaktorem „*Acta Eruditorum*”. Było to pierwsze czasopismo naukowe na ziemiach niemieckich ukazujące się na przestrzeni stulecia (1682–1782), założone przez Ottona Mencke, a po jego śmierci kierowane przez Johanna Burkharda Mencke. Publikowało teksty naukowe oraz

¹ *Scriptores rei rusticate veteres Latini cum notis virorum clariss. curante, Io. Matthia Gesnero, Lipsiae 1735; por. Müller 1747: 101–102.*

recenzje po łacinie głównie w dziedzinie nauk humanistycznych. Dla tegoż czasopisma Schöttgen przygotował kilka tekstów, w których rozwijał propagowaną przez Menckego metodę badań opartą na krytycznej analizie źródeł (Treitschke 1842: 59). Współpracował także przy wydawaniu podobnej serii „Deutsche Acta Eruditorum”², która w założeniach miała nawiązywać do łacińskiej serii, ale ukazywała się w języku niemieckim. W lipskiej drukarni Johanna Friedricha Gleditscha między rokiem 1712 i 1739 wydano dwadzieścia tomów tej serii. Łącznie na łamach „Deutsche Acta Eruditorum” zamieszczono ponad 1500 recenzji prac naukowych.

2. Działalność naukowa i edukacyjna

W 1709 roku uzyskał tytuł doktora i kontynuował karierę uniwersytecką w Lipsku. Tuż przed przedłożeniem swojej rozprawy habilitacyjnej opracował między innymi traktat „De inscriptionibus Hebraeorum”³.

W 1716 roku porzucił akademickie zaszczyty i udał się do Frankfurtu nad Odrą, gdzie został rektorem tamtejszego gimnazjum miejskiego. Czekala go tam intensywna praca, albowiem w mieście działało od 1694 roku konkurencyjne gimnazjum założone przez francuskich hugenotów. Wykorzystał jednak przypadającą w 1717 roku rocznicę wybuchu Reformacji do propagowania nauki w odnowionej szkole. Dla jej uczniów Schöttgen przygotował nowe podręczniki oraz lektury. W Lipsku w 1717 roku ukazała się jego pierwsza większa praca naukowa zatytułowana „Historie der Chur-Sächsischen Stifts-Stadt Wurtzen“, w której zebrał liczne fakty dotyczące rodzinnego miasta. Wówczas zawarł także małżeństwo z Dorotheą Charlottą Knobloch, córką profesora medycyny i późniejszego osobistego lekarza królewskiego.

Po trzech latach trudnej pracy przyjął zaproszenie ze Stargardu, by objąć stanowisko profesora w tamtejszym Collegium Groeningianum (Hofmann, Siuts 1981). Ta znamienita szkoła, otwarta 28 września 1633 roku dzięki funduszom zapisanym w testamencie przez burmistrza Star-

² Pełen tytuł brzmiał: *Deutsche Acta Eruditorum oder Geschichte der Gelehrten, welche den gegenwärtigen Zustand der Litteratur in Europa begreifen*.

³ *Dissertatio II De inscriptionibus Hebraeorum quam in Academia Lipsiensi, consentiente amplissimo Philosophorum Collegio, D. XI Jan. MDCXVI exhibent praeses M. Christianus Schoettgenius scholae Francofurtensis ad Oderam rector adjunctus, et respondens Andreas Büttigius, Sporbitzensis, Phil. Et Theol. Studiosus, Lipsiae, litteris Immanuelis Titii [1716]*.

gardu Petera Gröninga (zmarły w 1631 roku) (Schmidt 1886; 1895; Wehrmann 1931)⁴, miała kształcić zdolne, ale ubogie dzieci. W drugiej połowie XVII wieku przeżywała kryzys, który rozpoczął się po zakończeniu wojny trzydziestoletniej (1618–1648) na skutek kryzysu gospodarczego i demograficznego. Po reformie szkoły w 1714 roku przekształcono ją w Collegium Groeningianum z prawem nadawania stopni naukowych. Zajęcia prowadzono z prawa, filozofii, matematyki, teologii, medycyny, a dodatkowo

Ryc. 1. Strona tytułowa czasopisma „Altes und neues Pommerland oder gesammelte Nachrichten von verschiedenen zur pommerschen Historie gehörigen Stücken“ (tomu wydane w 1721 roku)

⁴ Oraz jako osobny tekst, Stettin 1931.

nauczano języka francuskiego⁵. W Collegium przeżywającym okres drugiej świetności Schöttgen zaangażował się intensywnie w działalność dydaktyczną, a także zainteresował historią miasta (Schöttgen 1724) i Pomorza, choć większość prac opublikował dopiero w późniejszych latach. Podczas pobytu w Stargardzie Schöttgen w latach 1721–1722 (1727) wydawał pierwsze w języku niemieckim czasopismo poświęcone historii regionalnej (*Landesgeschichte*), zatytułowane „*Altes und neues Pommerland oder gesammelte Nachrichten von verschiedenen zur pommerschen Historie gehörigen Stücken*“ (Schöttgen 1721–1722) (Ryc. 1). Jego jeszcze przedoświeceniowe rozumienie historiografii skupiało się przede wszystkim na kwestiach prawnoustrojowych i tym zagadnieniom poświęcił najwięcej uwagi.

W uznaniu osiągnięć naukowych 30 września 1723 roku został członkiem zagranicznym Królewskiego Pruskiego Towarzystwa Naukowego (*Königlich Preußische Sozietät der Wissenschaften*; później *Königlich Preußische Akademie der Wissenschaften*), co wiązało się z utrzymywaniem obszernej korespondencji z licznym gronem uczonych skupionych wokół tego towarzystwa naukowego (Heubach 1990; Stroux 2008).

Najbardziej twórczy okres w życiu Schöttgena związany jest z pobytem w Dreźnie. Po śmierci Jonasa Geleniusa, rektora gimnazjum Krzyża Świętego w Dreźnie, jesienią 1727 roku, przy wsparciu przyjaciół i po oficjalnym wyborze przez radę miejską, Schöttgen został jej rektorem w styczniu 1728 roku. Z Dreznem związał się na następne blisko dwie dekady, prowadząc szeroko zakreśloną działalność dydaktyczną i naukową. Interesował się nie tylko funkcjonowaniem chóru absolwentów i biblioteki szkolnej, ale także organizował zajęcia dla uczniów, którzy chcieli poświęcić się kupiectwu, działalności artystycznej i rzemieślniczej. W 1743 roku ucierpiał z powodu udaru mózgu, a po powrocie ze szpitala musiał tłumaczyć się przed radą miejską z powodu oskarżeń o niegospodarność. W 1745 roku musiał sprzedać część swojej biblioteki, obejmującej blisko 3500 dzieł, głównie o tematyce historycznej. Zmarł 15 grudnia 1751 roku po długiej chorobie, do końca swoich dni nauczając w szkole. Po śmierci pozostała część jego księgozbioru została sprzedana na aukcji.

Lata pobytu w Dreźnie przyniosły nie tylko zaangażowanie w działalność edukacyjną, ale nade wszystko w naukowe poznanie historii Saksonii. Wraz z bibliografem i historykiem Georgiem Christophem Kreysigiem zbierał informacje o historii regionalnej Saksonii, przede wszystkim

⁵ Po raz kolejny szkołę zreformowano w 1812 roku, a w 1820 roku otrzymała ona nową siedzibę w budynku wzniesionym na gruntach dawnego klasztoru augustianów; por. Majewski, Śliwińska 2000.

w drezdeńskim archiwum elektorskim (Geheim-Kurfürstliches Archiv). Skutkiem tej pracy jest dwunastotomowe dzieło „Diplomatische und curieuse Nachlese der Historie von Ober-Sachsen und angränzenden Ländern“ (Schöttgen, Kreysig 1730–1731), wydawane w latach 1730–1733 i zawierające liczne edycje źródłowe oraz opracowania dotyczące dziejów Saksonii. Wykorzystywał oryginalne dokumenty, jak i kopie, źródła drukowane i wcześniejsze opracowania, tworząc kompilacje albo własne krytyczne studia. Szczególne znaczenie nadal ma „Inventarium Diplomaticum Historiae Saxoniae superioris”, wydane w Halle w 1747 roku (Schöttgen 1747). Zbiór ten zawiera około 12 000 regestów dokumentów o historii Saksonii od roku 500 do 1741. Zanim w 1864 roku zaczęto wydawać „Codex Diplomaticus Saxoniae Regiae”⁶, dzieło Schöttgena pozostawało podstawowym tego rodzaju opracowaniem dla badaczy dziejów Saksonii.

Jeszcze większe znaczenie miał przygotowany wraz z Kreysigiem w trzech tomach zbiór źródeł pt. „Diplomataria et scriptores historiae Germaniae medii aevi”, wydawany w latach 1753–1760 (Schöttgen, Kreysig 1753–1760). Uwzględniał on bardzo obszerne zestawienie średniowiecznych źródeł dotyczących dziejów Saksonii i Turynii.

Pomniejsze dzieła, w tym biografie margrabiego Konrada, hrabiego Wipprechta von Groitzscha (Schöttgen 1749), księcia Konrada Wettyna (Schöttgen 1745), liczne programy dotyczące historii lokalnej, szkolnej i Reformacji zostały zebrane i wydane pośmiertnie w Lipsku w 1767 roku w zbiorze „Opuscula” (Schoettgen 1767). Niektóre jego dzieła (w tym „Geschichte der Meißner Bischöfe“ oraz „Pragmatische Geschichte Sachsens“) pozostają nadal w rękopisie i są przechowywane obecnie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Dreźnie (Staats- und Universitätsbibliothek Dresden). Jego wieloletnim zamiarem pozostawało opracowanie edycji Kroniki Thietmara z Merseburga na podstawie rękopisu przechowywanego wówczas w Bibliotece Elektorskiej, ale niestety zamierzenia tego nie udało mu się dokończyć.

Drugim obszarem jego zainteresowań pozostawały niezmiennie zagadnienia teologiczne, wyniesione już w czasie studiów uniwersyteckich. Początkowo skupiały się one wokół zagadnień językowych, czego przykładem były prace o języku greckim oraz wydanie poprawionego dzieła „Lexikon zum Neuen Testamente” Pasora (później wielokrotnie wznawiane). W 1746 roku w Lipsku opublikował także „Novum Lexicon Graeco-Latinum in Novum Testamentum” (wydanie w Lipsku w 1790 roku opracował Gottlieb Leberecht Spohn)⁷. Przygotował nowe wydanie Nowego

⁶ O znaczeniu tego wielkiego przedsięwzięcia naukowego – por. Matthias 2005.

⁷ *Novum Lexicon Graeco-Latinum in Novum Testamentum conguessit et annotationibus philologicis in usum scholarum illustravit Christianus Schoettgenius, nunc post Io. Tobiam*

derer Pom̃. Hist. Schreiber. 25
 thum eingeführet worden, erwehlt man
 das Schwerinische, Magdeburgische und
 Lübische Recht. Manchmahl wurden
 die Streit-Sachen durch den Duell abge-
 than, bisweilen musste sich der Adel und
 Städte in denen Befehdungen selbst weh-
 ren, so gut sie konten. Von der Reli- 9
 gion wollen wir izund nicht viel gedencken.
 Das übrige, wie sich Pommern gegen 10
 die benachbarten Staaten und das Kö-
 nische Reich verhalten und aufgeföhret,
 was es vor Kriege geföhret, wie die Ti-
 tulatur, Wapen, Vorrechte des Fürsten
 und andere dergleichen, beschaffen gewesen,
 verspricht er, wenn bessere Zeiten kom-
 men werden, auszuführen, hat es aber
 nicht geleistet.

II.

Historie des Cartheuser-Klo- sters Marien-Cron vor Mü- genwalde.

In diesem Kloster findet man bey
 denen Pommerischen Scribenten
 nur ein paar mahl benläuffige Mel-
 dung, dannenhero ich denen Liebha-
 bern der alten Geschichte einen Dienst zu
 thun

Ryc. 2. Pierwsza strona artykułu J.C. Schöttgena na temat darłowskiego klasztoru kartuzów

Testamentu, które ukazało się w Lipsku w 1744 roku. Schöttgen odwołał się w nim do edycji tekstu opracowanego przez Gleditscha w Lipsku w 1735 roku, ale dodał własny podział na rozdziały i objaśnienia⁸. Repu-

Krebsium recensuit auxit et variis observationibus philologicis et criticis locupletavit M. Gottlieb Leberecht Spohn, prof. philosophiae et prorector archigymnasii Tremoniensis, Lipsiae: impressis Io. Gottlob Immanuel Breitkopf, 1790.

⁸ Por. *Novum Testamentum Graecum. In sections divisit, interpunctiones accuratae posuit, et dispositionem logicam adjecit Christianus Schoettgenius, Lipsiae 1744* (drugie wy-

tację przyniosły mu przede wszystkim dwa tomy dzieła „Horae hebraicae et talmudicae” (1733–1742), w których wykorzystał wcześniejsze opracowanie Johna Lightfoota (1602–1675) oraz wielu innych autorów zajmujących się archeologią biblijną i literaturą żydowską. Traktat ten powstał we współpracy z przedstawicielami gminy żydowskiej we Frankfurcie nad Menem, którzy zapewнили mu dostęp do literatury hebrajskiej. W opinii współczesnych jego rozległa wiedza i niestrudzona pracowitość przyniosła mu sławę znanego znawcy chrześcijańskiej interpretacji Starego Testamentu („der eigentliche Mutterschoß, aus dem unsere gesammte neuere Wissenschaft des Alten Testaments geboren ist“).

W obrębie jego zainteresowań regionalnych znalazły się dzieje kartuzji w Darłowie. Podczas pobytu w Stargradzie Schöttgen przygotował i opublikował krótki artykuł zatytułowany „Historie des Cartheuser-Klosters Marien-Cron vor Rügenwalde“, który ukazał się w 1721 roku w pierwszym tomie wspomnianego czasopisma (Schöttgen 1721) (Ryc. 2). Cały tom został wydrukowany w szczecińskiej oficynie Johanna Gottfrieda Conradi. Artykuł Schöttgena może być traktowany jako pierwsza próba opisanie przeszłości kartuzji darłowskiej, choć jeszcze wyraźnie w duchu przedoświeceniowej („przed-krytycznej”) historiografii. Schöttgen jako podstawę źródłową wykorzystał rękopis zawierający *Liber beneficiorum*, odwołując się także do kilku publikacji wczesnonowożytnych.

3. *Liber beneficiorum*

„Księga uposażeń...”, znana także pod łacińskim tytułem *Liber beneficiorum*..., stanowi jedno z podstawowych źródeł do odtworzenia rozwoju pozycji materialnej i ekonomicznej klasztoru. Zwyczajowo jeden z zakonników prowadził zapiski dokumentujące i porządkujące nadania na rzecz klasztoru, które obejmowały nadania ziemskie, dary w postaci żywności lub innych wartościowych przedmiotów, a nade wszystko ofiary pieniężne. Tego rodzaju zapiski pozwalają opisać krąg oddziaływania klasztoru, pochodzenie społeczne i geograficzne ofiarodawców, wartość dóbr przekazywanych wspólnocie zakonnej, a przede wszystkim poziom zamożności wspólnoty klasztornej. W przypadku pomorskich klasztorów czynnych w dobie średniowiecza tego rodzaju źródło historyczne nadal pozostaje tekstem wyjątkowym. Jeśli były one prowadzone przez inne

danie w 1749; Wratislaviae 1765); ukazał się też reprint wydania Schoettgena – *Novum Testamentum Graece. Ad finem recensionis Schoettgenianae, addita ex Griesbachii apparatu lectionis varietate praecipuae*, Upsalae 1820, zawierający uwagi Johanna Jacoba Griesbacha; por. Horne 1828: 17, 24; Johnston 2004: 9–11.

wspólnoty klasztorne, to zostały zagubione lub zniszczone. Darłowska „Księga uposażeń...” jest również wyjątkowym źródłem dla innych klasztorów kartuskich w Europie Środkowej.

4. Historia darłowskich kartuzów według J.C. Schöttgena

Tłumaczenie artykułu zachowuje strukturę tekstu w niemieckim oryginale, by dokładnie oddać myśl i intencje autora. Mimo że samo opracowanie dziejów klasztoru oparte zostało na jednym źródle historycznym, to pokazuje wielowątkowość faktów opisanych w księdze dotyczącej z pozoru tylko spraw ekonomicznych. Dzięki wydaniu całej „Księgi uposażeń...” w początkach XX wieku przez niemieckich mediewistów możliwe jest porównanie średniowiecznych zapisków oraz wczesnoświeceniowego opracowania.

[25] ⁹ Historie des Cartheuser-Klosters Marien-Cron vor Rügenwalde (Ryc. 2)	[25] ⁹ Historia klasztoru kartuzów Korony Marii koło Darłowa (Ryc. 2)
Von diesem Kloster findet man bei denen Pommerischen Scribenten nur ein paar mahl beiläufige Meldung, dannenhero ich denen Liebhabern der alten Geschichte einen Dienst zu [26] thun verhoffe, wenn ich dasselbe etwas umständlicher beschreibe. Ich habe aber die Nachricht genommen aus einem alten <i>libro donariorum</i> ¹⁰ desselben Klosters, welches gleich mit dem Anfange desselben angehet, und bis 1528 von Zeit zu Zeit continuiert worden.	O tym klasztorze odnajdujemy tylko kilka przypadkowych przekazów zapisanych przez pomorskich uczonych, dlatego też mam nadzieję przysłużyć się miłośnikom dawnych dziejów [26], jeśli opiszę jego historię trochę bardziej szczegółowo. Wszystkie wiadomości zaczerpnąłem ze starej „Księgi uposażeń” ¹⁰ tegoż klasztoru, która zaczyna się od samego jego początku i była stale spisywana do 1528 roku.
Es ist dieses Kloster Cartheuser-Ordens schon lange zuvor zu Lantzk ¹¹ unweit davon gewesen, und wird dasselbe schon zu Anfange des 15den Jahrhunderts <i>antiqua domus</i> genennet. Um besagte Zeit aber ist es zertheilet, und gleichsam eine neue Kolonie von Lanzk zwischen Schlage ¹² und Rügenwalde verleget worden. Die Stifterin dieses neuen Wercks war Frau Adelheid, Herzog Bogislai des V. in Pommern Gemahlin ¹³ . Die Zeit der ersten	Tenże klasztor kartuzów był założony znacznie wcześniej niedaleko od wsi Łącko ¹¹ . Już w początkach XV wieku był nazywany <i>domus antiqua</i> . W tym czasie został on jednak zniszczony, a nową kolonię Łącka założono między Sławnem ¹² a Darłowem. Założycielem tego nowego klasztoru była księżna Adelajda, żona Bogusława V, księcia Pomorza ¹³ . Pierwsze nadanie dla kartuzów miało miejsce w 1406 r. w dniu święta Znalezienia Krzy-

⁹ Liczba w nawiasie, np. [25], oznacza stronę tłumaczonego tekstu Schöttgena.

¹⁰ *Libro donariorum*/Księga uposażeń; por. Lemcke 1919.

¹¹ Obecnie wieś Łącko.

¹² Schlage/Sławno.

¹³ Adelheid, Herzog Bogislai des V. in Pommern Gemahlin/Adelajda, córka księcia Ernesta z Braunschweig-Grubenagen, żona księcia Bogusława V od 1362 roku, zmarła 3 maja 1406 roku.

Verlegung war a[nno] 1406 und zwar am Tage Kreuz-Erfindung ¹⁴ , da man es nahe bei Schlage angelegt hat. Es ist aber daselbst nicht lange verblieben, sondern man hat es bald hernach wieder abgerissen, und das Jahr drauf 1407 auf dem Berge nahe an Rügenwalde zu bauen angefangen.	za Świętego ¹⁴ , czyli w dniu, w którym klasztor został założony w pobliżu Sławna. Ale nie pozostał tam długo, gdyż wkrótce po tym, jak został ponownie zburzony, to w następnym roku 1407 zaczęto budować nowy klasztor na wzgórzu koło Darłowa.
Im Anfange haben sich die Brüder nach ihrer gewöhnlichen Art mit Betteln beholfen, und zu ihren neuen Hause, wie sie es nannten, unsäglich viel zusammen [27] gebracht. Sie haben sich auch, ehe sie ihr Gebäude zum Stande gebracht, bei denen Leuten zu Rügenwalde und Schlage eingekurtirt, und eine ziemliche Zeit mit ihnen um Gottes Willen gegessen. Sonderlich wird Vincentius Holck Bürgermeister in Colberg ¹⁵ und sein Sohn gleiches Namens, gerühmet, dass, wosern solche nicht Hand angelegt, und ihnen mit Rat und Tat an die Hand gegangen, sie ihr neues Kloster nicht haben würden zu Stande bringen. Eben dergleichen wird einem Bürgermeister zu Schlage, Namens Sterneberg, nachgerühmet. Über dieses Kloster war allezeit ein Prior gesetzt, und ist hierbei anzumerken, dass die ersten drei derselben mehrentheils Rectores genennt werden. Die Nahmen derer Priorum sind folgende:	Na początku bracia pomagali sobie nawzajem, prosząc o jałmużnę w zwykły sposób. Zgromadzili dla swojego nowego domu, jak go nazwali, ogromne sumy [27]. Zamieszkivali też przed zakończeniem budowy klasztoru u ludzi w Darłowie i Sławnie, a także przez dłuższy czas przebywali z nimi z powodu Bożej łaski. Szczególnie Wincenty Holck, burmistrz Kołobrzegu ¹⁵ , i jego syn o tym samym imieniu, jest chwalony za to, że gdyby tacy ludzie nie podali im pomocnej ręki i nie udzielili rady oraz wsparcia, kartuzi nie byłiby w stanie zbudować nowego klasztoru. Tak samo chwalony jest burmistrz Sławna o imieniu Sterneberg. W takim klasztorze zawsze był ustanawiany przeor. Należy zauważyć, że pierwszych trzech przełożonych nazywano <i>Rectores</i> . Nazwiska tychże przeorów są następujące:
I. Johannes de Hoya war erstlich Prior zu Arnsbeck unweit Lübeck, kam hierher a[nno] 1406 um Oculi, und starb 1410, 16. October.	I. Jan de Hoya był najpierw przeorem w kartuzji Arnsbeck niedaleko Lubeki. Przybył tutaj w 1406 roku w okolicach niedzieli zwanej Oculi, a zmarł 16 października 1410 roku.
Zu seiner Zeit starb Johann Floss, ein Presbyter und Münch allhier, und war der erste, welcher auf dem Kirchhoff zu liegen kam [28].	Za jego czasów zmarł Johann Floss, prezbiter i mnich tutejszy, jako pierwszy został pochowany na cmentarzu [28].
II. Hartungus 1410 † bald den 5. Martii 1411.	II. Hartung od 1410 roku, zmarł wkrótce po 5 marca 1411 roku.
III. Henricus	III. Henryk
IV. Hinricus Plone alias Plaue de Prussia ward Prior 1421, † 19. Juli 1429.	IV. Henryk Plone alias Plaue z Prus został przeorem w 1421 roku, zmarł 19 lipca 1429 roku.
Zu dieses Prioris Zeiten ist die Kirche zu Stande gekommen und den Tag nach Maria-Heimsuchung ¹⁶ eingeweiht worden. Dass sie ihr Bettler-Hand-	W czasie tego przeora został wzniesiony i poświęcony kościół w dzień po święcie Nawiedzenia NMP ¹⁶ . Kartuzi pilnie kontynuowali starania o jałmużnę,

¹⁴ Tzn. w dniu Znalezienia Krzyża Świętego w 1406, czyli 3 maja 1406.

¹⁵ Dieser hat auch zu Colberg a[nno] 1414 eine absonderliche Capelle gebauet, welche man die Holckens-Capelle genennet (Cramer 1602: 2, 35, 87 – taki zapis oznacza wydanie z 1602 roku, księga 2, rozdział 35, strona 87 i w wersji skróconej pojawia się dalej).

¹⁶ Tzn. w dzień po święcie Nawiedzenie Najświętszej Marii Panny, czyli 10 lipca.

werck fleissig fortgetrieben, ist daher zu ersehen, weil sie unter diesem Priore innerhald 8. Jahren von der einzigen Stadt Danzig allein 1600 Marck erpresset haben.	co jest widoczne, ponieważ za czasów tego przeora w ciągu ośmiu lat tylko z jedyneogo miasta Gdańska otrzymali 1600 grzywien.
V. Paulus 1429	V. Paweł 1429
Dieser ist unter allen seinen Vorfahren und Nachfolgern der beste Prior gewesen, welcher auch die Kunst und die Kloster-Gütter zu vermehren trefflich wohl verstanden. Er hat über alles so ein akkurat Verzeichnis gehalten, dass man draus allerhand gute Nachrichten haben kann.	Spośród wszystkich swoich poprzedników i następców był uznawany za najlepszego przeora, który równie dobrze rozumiał sztukę [jak i potrzebę] powiększania posiadłości klasztornych. Prowadził tak dokładny wykaz wszystkiego, że można na jego podstawie mieć dobre wyobrażenie o jego czynach.
Anno 1430 Donnerstages nach Östern ¹⁷ kam ein Feuer aus, und brandte etliche Gebäude ab, worunter auch die alte Kirche mit war. An Korn, Weißen Hafer und Gersten ist ein großer Schaden, geschehen. Und also hatten die lieben Brüder abermahl Gelegenheit auf ihre guten [29] Gönner eine Kontribution nach der andern zu legen. Sie waren auch in Eintreibung derselben so glücklich, dass sie noch in selben Jahre ein Gebäude wieder in die Höhe gebracht.	W roku 1430 w czwartek po Wielkiej Nocy ¹⁷ wybuchł pożar i strawił kilka budynków, w tym stary kościół. Wielkie zniszczenia dotknęły [spichlerze z] ziarnem, białym owsem i jęczmieniem. W ten sposób drodzy bracia kartuzi mieli sposobność, aby jeden po drugim prosić o wsparcie [29] swoich patronów. Byli też tak skuteczni w swoich prośbach, że w tym samym roku wzniesli jeden budynek od nowa.
Ein andere Unglück trug sich im folgenden Jahre, da sie ein Bruder Namens Egghardum, nach Danzig ¹⁸ ausgeschickt, welcher aber so ehrenvest war, dass er mit einem Rheinischen Gold Gulden und 3 Marck Preussischen davon ging.	Kolejne nieszczęście miało miejsce w następnym roku, kiedy to wysłali do Gdańska ¹⁸ brata o imieniu Egghard, który był tak sownie zaopatrzony, że wyjechał z trzema złotymi guldenami reńskimi i trzema pruskimi grzywami.
Anno 1432 haben Dietrich Wend, Bürger in Stolp ¹⁹ , und sein Sohn gleiches Namens dem Kloster das Gut Küssow ²⁰ gegeben, wovon es jährlich 30. Marck Einkommen gehabt, doch haben sie sich besagte Einkommen auf ihre Lebens-Zeit vorbehalten. Die Kloster-Brüder haben ihnen davor Messen zu halten versprochen.	W 1432 roku Dietrich Wend, mieszczanin w Słupsku ¹⁹ , i jego syn o tym samym imieniu, przekazali klasztorowi dobra Kosierzewo ²⁰ , z których co roku osiągał on dochód w wysokości 30 grzywien, ale ten dochód zarezerwowali sobie oni dożywotnio. Bracia zakonnicy obiecali im odprawiać msze zanim to nastąpi.
Bei dem Jahre 1434 finde ich folgendes anmerkt: <i>Obierunt quidam famulus et famula in Dantzke habentes participationem domus, quorum nomina ignorantur a nobis, sed sint scripta in libro vitae, ratione quorum perceperimus 2 marcas prutenicales exiles.</i>	W 1434 roku znajduję następującą uwagę: <i>Zmarli pewna służący i służąca w Gdańsku, którzy mieli udział w modlitwach domu, których imiona są nam nieznane, lecz aby ich imiona były zapisane w księdze życia, dzięki którym otrzymujemy dwie grzywny pruskie exiles.</i>

¹⁷ Tzn. w czwartek po Wielkiej Nocy 1430 roku, czyli 21 kwietnia.

¹⁸ Danzig/Gdańsk.

¹⁹ Stolp/Słupsk.

²⁰ Küssow, właściwie Kusserow, obecnie wieś Kosierzewo.

Ferner: <i>Katherina quaedam virgo claudicans dedit 1 marcarum, quae licet mendicans tamen frequenter dedit, ut oremus pro ea</i> [30].	Ponadto: <i>Pewna Katarzyna dziewica kulejąca dała jedną grzywnę, która często dawała, proszę także, abyśmy modlili się za nią</i> [30].
In eben dem Jahre haben sie ein Teils des Guts Penckow ²¹ nebst dem daran gelegenen Walde gekauft.	W tym samym roku kupili kartuzi część majątku Pieńkowo ²¹ z położonym tam lasem.
Zu dieses <i>Prioris</i> Zeiten werden 3 Altäre gemeldet, die in der dasigen Kirchen gestanden, als nemlich der hohe Altar, der Alter derer Aposteln und S. Gertrudis.	Za rządów tego przeora odnotowano trzy ołtarze, które stały w tym kościele, a mianowicie ołtarz główny, ołtarz świętych Apostołów i ołtarz św. Gertrudy.
Endlich ist dieser Paulus a[nno] 1438 nach Allerheiligen von hier weggekommen und zum Priore <i>Domus Templi</i> in Arnsboken prope Lubec ²² , woselbst er zuvor <i>monachus professus et procurator</i> gewesen, erwehlet worden.	W końcu Paweł opuścił ten klasztor w 1438 roku po święcie Wszystkich Świętych i został wybrany przeorem kartuzji <i>Domus Templi</i> w Arnsbock koło Lubeki ²² , gdzie wcześniej złożył profesję zakonną i był prokuratorem.
VI. Gherardus Stulmaker, 1438 am Tage Barbary ²³ , †5 Junii 1442.	VI. Gerard Stulmaker, od dnia św. Barbary 1438 roku ²³ , zmarł 5 czerwca 1442 roku.
Zu dieses <i>Prioris</i> Zeiten hatte das Kloster einen guten Patron an König Erichen von Schweden, Dännemarck und Norwegen, welcher eingebornher Hertzog in Pommern war ²⁴ . Dieser danckte wegen vieler Schwierigkeiten die besagten drei Königreiche ab, und kam a[nno] 1439 mit einem großen Schatz nach Rügenwalde, woselbst er bis an sein Ende 20. Jahr in der Stille gelebet ²⁵ . Er hat das Kloster besser aufgebauet, selbst oft darinn gesungen und gebetet auch dasselbe oftmahls mit Lachsen und andern Esswahren beschencket [31].	W czasach tego przeora klasztor miał dobrego patrona w osobie króla Eryka, władcy Szwecji, Danii i Norwegii, który był księciem urodzonym na Pomorzu ²⁴ . Z powodu wielu trudności zrezygnował z trzech królestw i przybył do Darłowa w 1439 roku z wielkim skarbem, gdzie żył w milczeniu przez 20 lat ²⁵ . Rozbudował klasztor, często sam w nim śpiewał i modlił się, pożywiając takim samym posiłkiem [jak zakonnicy] z łososiem i innymi potrawami [31].
VII. Philippus, 1442 um Bartholomaei ²⁶ , †26. Nov[embris] 1442.	VII. Filip od około dnia św. Bartłomieja 1442 ²⁶ , zmarł 26 listopada 1442.
VIII. Theodoricus, 1443 am Tage des Heil. Augustini ²⁷ , †16. Aug[usti] 1449.	VIII. Teodoryk, od dnia św. Augustyna 1443 roku ²⁷ , zmarł 16 sierpnia 1449 roku.
Anno 1444 ist ein Stück Wald zum Kloster angekauft worden.	W 1444 roku zakupiono kawałek lasu dla klasztoru.
In eben diesem Jahre hat sich im Kloster folgende Begebenheit zugetragen. Ein Bruder, Namens	W tym samym roku w klasztorze wydarzyło się następujące zdarzenie. Brat o imieniu Jakub za-

²¹ Penckow, właściwie Pennekow, obecnie wieś Pieńkowo.

²² Kartuzja *Domus Templi* w Arnsbock koło Lubeki.

²³ Tzn. od dnia św. Barbary 1438 roku, czyli 4 grudnia.

²⁴ König Erichen von Schweden, Dännemarck und Norwegen/król Eryk, władca Szwecji, Danii i Norwegii.

²⁵ Cramer 1602: 2, 41, 105.

²⁶ Tzn. w dniu św. Bartłomieja, czyli 24 sierpnia.

²⁷ Tzn. w dniu św. Augustyna, czyli 29 sierpnia.

Jacob, hatte vor seinen Eintritt ins Kloster auf die 12 Leichts Preuss. Marck an Schulden gehabt, und solche zu zahlen vergessen. Nachdem ihm aber das Gewissen aufgewacht, und er sich doch gleichwohl nicht helfen können, hat er die Sache denen damaligen <i>Visitoribus</i> , <i>Henrico Priori Domus Legis Mariae</i> prope Rostock ²⁸ , et <i>Paulo Priori Domus Templi Mariae</i> prope Lubeck, entdeckt, welche beschlossen, dass das Kloster solche 12 Marck zu zahlen verbunden sey. Allein es hat sich gedachter Jacobus hernach eine Reise nach Bresslau ²⁹ vorgenommen und unterwegs so viel zusammen gefochten, dass er seine Schuld-Leute selbst befriedigen können.	nim wstąpił do klasztoru miał dług w wysokości 12 lekkich grzywien pruskich i zapomniał je spłacić. Jednak, kiedy wzbudziły się w nim wyrzuty sumienia i wciąż nie mogąc sobie pomóc, wyjawiał całą sprawę ówczesnym wizytatorom, Henrykowi, przeorowi <i>Domus Legis Mariae</i> koło Rostocku ²⁸ , i Pawłowi, przeorowi <i>Domus Templi Mariae</i> koło Lubeki, którzy zdecydowali, że klasztor będzie zobowiązany zapłacić te 12 grzywien. Sam zaś wspomniany Jakob udał się w podróż do Wrocławia ²⁹ i po wielu trudach dotarł do ludzi, którym był dłużny i sam mógł ich spłacić.
IX. Johannes Zeleghe, 1450 in der Pffingstwoche ³⁰ , † 5 Juli 1452.	IX. Jan Zeleghe, od 1450 roku w tygodniu Zielonych Świątek ³⁰ , zmarł 5 lipca 1452 roku.
Zu dieser Zeit sind 18 Patres im Kloster gewesen. [32] Anno 1451 hat dem Kloster Heinrich Zanse die Helffte des Guts Pennekow davon sie schon etwas besesen, im Testament vermacht ³¹ .	W tym czasie w klasztorze było 18 ojców [32]. W 1451 roku Henryk Zanse przekazał w testamencie połowę dóbr w Pieńkowie na rzecz klasztoru ³¹ .
X. Gregorius, †den 3 Marti 1453.	X. Grzegorz, zmarł 3 marca 1453 roku.
XI. Severinus Wegghun, 1453 am Tage Maria Magdalena ³² , †15 Augusti 1456.	XI. Seweryn Wegghun, od dnia święta św. Marii Magdaleny 1453 roku ³² , zmarł 15 sierpnia 1456 roku.
XII. Conradus Swaken 1456, †14 Oct[obri] 1457.	XII. Konrad Swaken od 1456 roku, zmarł 14 października 1457.
XIII. Petrus 1458, um Trinitatis ³³ .	XIII. Piotr od okolic Świętej Trójcy 1458 roku ³³ .
XIV. Georg 1460, am Tage Annae ³⁴ .	XIV. Jerzy od dnia św. Anny 1460 roku ³⁴ .
XV. Johannes Westual 1463, †12. Dec[embris] 1469.	XV. Jan Westual od 1463 roku, zmarł 12 grudnia 1469 roku.
XVI. Johannes Graue 1470, †21 Dec[embris] 1473.	XVI. Jan Graue od 1470 roku, zmarł 21 grudnia 1473 roku.
XVII. Kerstianus Collyn, 1474 am Tage Matthaei ³⁵ , †6 Dec[embris] 1482.	XVII. Krystian Collyn, od dnia św. Mateusza 1474 roku ³⁵ , zmarł 6 grudnia 1482 roku.
Zur selben Zeit wird von 2 Armen folgendes gefunden: <i>Obiit hic apud S. Spiritum quidam</i>	W tym samym czasie zapisano zapiszkę o dwóch biednych ludziach: <i>Zmarł tutaj w szpitalu Świętego</i>

²⁸ Kartuzja *Domus Legis Mariae* niedaleko Rostocku.

²⁹ Breslau/Wrocław.

³⁰ Tzn. w Wielkim Tygodniu 1450 roku, czyli 31 maja.

³¹ Cramer 1602: 2, 41, 105.

³² Tzn. od dnia święta św. Marii Magdaleny 1453 roku, czyli 22 lipca.

³³ Tzn. 28 maja 1458.

³⁴ Tzn. w dniu św. Anny 1460 roku, czyli 26 lipca.

³⁵ Tzn. w dniu św. Mateusza, czyli 21 września.

<i>praebendarius senex et pauper valde, Hans Syuert, qui dedit in extremis suis 1 solidum prutenicalem novum.</i>	<i>Ducha pewien prebendarz starzec bardzo ubogi, Hans Syuert, który dał [nam] w godzinie swojej śmierci jednego nowego solida pruskiego.</i>
<i>Item postea obiit uxor ejusdem in extrema paupertate, et dedit 3 solidos vinconenses, quia nihil omnino amplius habuerunt.</i>	<i>Potem także zmarła jego żona w wielkim ubóstwie i dała trzy solidy vinconenses, którzy zupełnie nic więcej nie mieli.</i>
Anno 1478 haben sie sich ein Haus in Stolp gebauet [33].	W 1478 roku wybudowali kartuzi dom w Słupsku [33].
XVIII. Bartholomaeus Presic, 1482 in octava Johannis Evangelistae ³⁶ , †1487, 19 Martii.	XVIII. Bartłomiej Presic, od oktawy święta św. Jana Ewangelisty 1482 roku ³⁶ , zmarł 18 marca 1487 roku.
Damahls starb einer zu Rügenwalde, Nahmen Gericke, den sie Famulum nennen, welcher dem Kloster ein Stück vom Garten der Kirche S. Jürgen gegen über gelegen ³⁷ , vermachtet. Allein der Rat wollte dieses nicht zugeben, sondern der Garten ward zum Hospital bei gedachter Kirche geschlagen.	Wówczas zmarł jeden człowiek w Darłowie, zwany Gericke, którego nazywają <i>famulum</i> , który przekazał klasztorowi kawałek ogrodu znajdującego się naprzeciwko kościoła św. Jerzego ³⁷ . Ponieważ rada miejska nie chciała się na to zgodzić, ogród ten został przekazany na potrzeby szpitala przy wspomnianym kościele.
XIX. Johannes Schumaker, 1487 in vigilia B. Augustini ³⁸ , †21. Dec[embris] 1504.	XIX. Jan Schumaker, od wigilii święta św. Augustyna 1487 roku ³⁸ , zmarł 21 grudnia 1504 roku.
Anno 1493 ist das Kloster visitiret worden, und sind 13 Patres drinn gewesen. Im folgenden Jahre sind 12 Patres und 18 Fratres, zusammen 30 Personen im Kloster gewesen.	W 1493 roku klasztor był wizytowany, przebywało w nim wówczas 13 ojców. W następnym roku w klasztorze przebywało 12 ojców oraz 18 braci, razem 30 osób.
Anno 1496 fand man am Meere bey Stolpenmünde ³⁹ einen todten Mann, und neben demselben 1. Rheinischen Gold-Gulden liegen, welchen das Kloster zu sich genommen und davor Messe gelesen.	W 1496 roku w morzu w okolicy Ustki ³⁹ znaleziono martwego człowieka, a obok niego jeden złoty gulden reński. Klasztor zabrał tego nieboszczyka do siebie i odczytał za niego mszę świętą.
XX. Henricus de Colonia, 1505 circa octavas Epiphaniae ⁴⁰ .	XX. Henryk z Kolonii, od około oktawy święta Epifanii 1505 roku ⁴⁰ .
Dieser war zuvor Procurator <i>Domus Gratiae Dei prope Stetyn</i> gewesen. Um diese Zeit findet man, dass das Dorf Nazmershagen ⁴¹ zum Kloster gehört habe [34].	Wcześniej był prokuratorem kartuzji <i>Domus Gratiae Dei</i> koło Szczecina. Mniej więcej w tym czasie stwierdza się, że wieś Naćmierz ⁴¹ należała do klasztoru [34].
XXI. Johannes Zasse 1505, vigilia Luciae virginis ⁴² .	XXI. Jan Zasse, od wigilii święta św. Łucji Dziewicy 1505 roku ⁴² .

³⁶ Tzn. w oktawie święta św. Jana Ewangelisty 1482 roku, czyli 3 stycznia.

³⁷ Kirche S. Jürgen/kościół pw. św. Jerzego.

³⁸ Tzn. w wigilię św. Augustyna, czyli 27 sierpnia.

³⁹ Stolpenmünde/Ustka.

⁴⁰ Tzn. w okresie oktawy Epifanii w 1505 roku, czyli 13 stycznia.

⁴¹ Nazmershagen, obecnie wieś Naćmierz.

⁴² Tzn. w wigilię święta św. Łucji 1505 roku, czyli 12 grudnia.

XXII. Petrus Gosschalk, 1511 in die SS. Abdon et Sennen ⁴³ .	XXII. Piotr Gotschalk od dnia św. Abdona i Sennena 1511 roku ⁴³ .
XXIII. Petrus Schultetus, 1518, 14. Calendae Junii ipsa feria IV ante festum Pentecostes ⁴⁴ .	XXIII. Piotr Schultetus, od 14 kalend czerwca, to jest od środy przed świętami Wielkiej Nocy 1518 roku ⁴⁴ .
Dieser meldet, er habe das Kloster in großen Schulden gefunden.	[Obejmując urząd] zgłosił [władzom zakonnym], że znalazł klasztor w wielkim zadłużeniu.
Es findet sich noch ein Prior Nahmens Hartwicus, wo ich ihn aber hinbringen soll, finde ich keine Nachricht.	Jest jeszcze jeden przeor o imieniu Hartwicus, ale nie znalazłem żadnej informacji, gdzie powinienem go umieścić.
Anno 1528 wird des Klosters in obbesagten libro donariorum zum letztem mahl gedacht.	W 1528 roku po raz ostatni odnotowano zapiskę w klasztornej „Księdze uposażeń”.
Heutiges Tages ist von demselbem mehr nicht als einige rudera zu sehen.	Dzisiaj nie zachowały się żadne budynki poklasztorne, a zobaczyć można tylko kilka ruin.

Dieser Zehrbienen nun, welche dem Lande so gut als etliche Regimente feindliche Einquartierung gewesen, haben innerhalb 122 Jahren von dem Lande einen grossen Reichtum erpresst, welchen wir von Stück zu Stück specificiren wollen. Wobei noch dieses zu erinnern, daß in unserem Buche noch lange nicht alles aufgeschrieben, wie denn zum wenigsten in die 20. Jahre fehlen [35].	Ci zakonnicy, którzy byli tak dobrzy dla kraju, jak kilka wrogich pułków, wyludzili w ciągu 122 lat ogromne bogactwo z naszego kraju, które chcemy teraz wyszczególnić kawałek po kawałku. Pamiętajmy przy tym, że w naszej księdze nie wszystko jest zapisywane, a brakuje wiadomości dla minimum 20 lat [35].
An Gold und Silber	Złoto i srebro
43 silberne Kelche 7 goldene, 3 silberne Ringe 3 Arm-Bänder 3 silberne Schüsseln 2 Loth Gold 1 golden Käftlein 3 Pacificalia argentea, oder silberne Pacem, welche kostbar ausgearbeitet 1 cupa argentea Valoris 76 marcarum vinconensium 1 Greiffs-Klaune stark mit Silber beschlagen 1 Haar-Schnur von Perlen 2 silberne Büchsgen 2 kleine silberne Rauchfässer 5 Unzen Silber 2 Schnuren Corallen 1 silbern Hertz mit Reliquien 1 Pater noster von Silber und 1 von Corallen	43 srebrne kielichy 7 złotych, 3 srebrne pierścienie 3 opaski na ramię 3 srebrne miski 2 łuty złota 1 złoty więzień 3 Pacificalia srebrne, czyli srebrny Pacem, który został wcześniej opracowany 1 cupa argentea o wartości 76 grzywien vinconensium 1 podkowa gryfowa (?), silnie posrebrzona 1 włosowy ciąg pereł 2 srebrne geny książkowe 2 małe srebrne baryłki dymu 5 uncji srebra 2 sznury koralowe 1 srebrne serce z relikiami 1 Pater noster ze srebra i 1 z koralu

⁴³ Tzn. w dniu święta świętych Abdona i Sennena, czyli 30 lipca.

⁴⁴ Tzn. w dniu 19 maja 1518 roku.

14 silberne Schnallen	14 srebrnych klamer
5 silberne Creutzen	5 srebrny krzyżyków
6 silberne Löffel	6 srebrnych łyżek
4 Clenodia argentea	4 klejnoty srebrne
99 Loth Silber	99 łutów srebra
1 goldene Tafel 200 Mark Vinckenogen wert	1 złota tabliczka warta 200 grzywien <i>Vinckenogen</i>
2 silberne und vergoldte Kronen auf Marien-Bilder [36]	2 srebrne i pozłacane korony na obrazy Maryjne [36]
2 silberne Flaschen	2 srebrne butelki
4 silberne Gürtel	4 srebrne pasy
12 Ellen kleine Perlen	12 łokci małych koralików
An Geld	Pieniądze
Florenos oder Gùlden 796	796 florenów albo guldenów
196 Ducaten oder Ungarische Gùlden	196 dukatów albo guldenów węgierskich
709 Rheinische Gùlden	709 guldenów reńskich
27 Florenos Lubecenses ⁴⁵	27 florenów lubeckich ⁴⁵
49 florenos leves	49 florenów lżejszych
2 Florenos Danos	2 florenów duńskich
28 Florenos Trajectenses episcopi Friderici	28 florenów biskupa Fryderyka z Utrechtu
5 Florenos Prutenicales	5 florenów pruskich
1 Florenum Luneburgensium	1 gulden lineburski
1 Florenum Reynaldi	1 gulden Reynaldi
2 Florenos scutatos	2 guldeny scutatos
132 Florenos arnamenses vel arnemenses	132 guldeny z Arnhem
38 Florenos postulatatos vel postulati	38 guldenów postulat
16 Florenos canis, caniculi vel caniculares	16 hundeguldenów
12 Florenos cornutos aureos	12 hornguldenów złotych
2 Florenos Kopman	2 guldeny kupieckie
1 Florenum Frisonem	1 gulden fryzyjski
1 Florenum Gelricum	1 gulden Gelricum
152 Nobulos anglicos	152 boble angielskie
9806 Mark	9806 grzywien
6 Francos oder Cronen	6 franki lub korony
2928 Marck Vinckenogen	2928 grzywien Vinckenogen
953 Marck Preussisch [37]	953 grzywien pruskich [37]
668 Marck Sundisch	668 grzywien sundzkich
437 Marck Lübisich	437 grzywien lubeckich
30 Marcas denariorum	30 grzywien denarów
1 Ort	1 ort (moneta srebrna)
2 Schreckenberger	2 Schreckenberger (moneta groszowa)
218 Fertones prutenicales	218 wiardunków pruskich

⁴⁵ *Diese Mùntzen setze ich itzund so her wie ich sie im Lateinischen gefunden, behalte mit aber vor in einer absonderlich Dissertation das alte Pommersche Mùntz-Wesen weitläuffig zu untersuchen.* Przypis oryginalny: Przedstawiam te monety tak, jak je znalazłem w języku łacińskim, ale zastrzegam sobie prawo do szczegółowego zbadania starego systemu monet pomorskich w specjalnej rozprawie.

1 Talentum denariorum	1 talent denarów
4 Denarios	4 denarów
4 Schock und 18 Groschen	4 kopy i 18 groszy
1 Schock und 46 Böhmische Groschen	1 kopa i 46 groszy czeskich
1266 Solidos	1266 solidów
8 Solidos exiles	8 solidów mniejszych
56 Solidos Lubecenses	56 solidów lubeckich
12 Solidos denariorum Lubecensium	12 solidów monety lubeckich
759 Solidos Sundenses	759 solidów sundzkich
70 Solidos Vinkonenses	70 solidów Vinkonenses
136 Solidos prutenicales	136 solidów pruskich
147 Solidos novos prutenicales	147 solidów nowych pruskich
24 Albos	24 witteny
10 Albos duplices Sundenses	10 witteny duplikaty sundzkie
56 Scot. s[ive] prutenicales	56 skojcy pruskich
Hiernechst 216 Marck und 8 Nobel jährlicher Zinse.	To 216 grzywien i 8 nobli rocznych odsetek.
An Kirchen-Ornat	Ornaty kościelne
Verschiedene gantze Ornatus	różne całe ornaty
23 Albas	23 alby
10 Humeralia	10 humerałów
25 Casulas	25 ornatów
28 Corporalia	28 korporacje
8 Fotra corporalium	8 podszewek zewnętrznych
1 Cappam	1 kappa
3 Stolas	3 stuły
1 Mantellum	1 mantelum
2 Superhumeralia f. amittas	2 duże humerały
1 Cingulum sacerdotale	1 cingulum kapłańskie
1 Vasitergium	1 vasitergium
21 Steine und 225 Pfund Wachs	21 kamieni i 225 funtów wosku
144 Wachs-Lichter, darunter manches über 6 Pfund gewogen [38]	144 lampy woskowe, w tym niektóre ważące ponad 6 funtów [38]
11 Pfund Weirauch	11 funtów kadzidla
12 Altar-Tücher	12 obrusów ołtarzowych
3 gemahlte Tafeln mit Reliquien	3 pomalowane płyty z relikiami
13 Vorhänge vor Altäre	13 zasłon przed ołtarzami
1 Glocke	1 dzwonek
1 höltzern Kreuz	1 drewniany krzyż
An Kleidern	Odzież
2 seidene Tücher	2 jedwabne ściereczki
23 ½ Stücke Tuch	23 ½ kawałki materiału
166 Ellen Tuch	166 lokci tkaniny
2 Stücke 9 Ellen Leinwand	2 sztuki 9 lokci płótna
24 Schlaff-Mützen,	24 czapki
4 Paar-Handschuhe	4 pary rękawic
4 Mäntel	4 płaszcze

2 doppelte Mäntel 16 Röcke 3 Paar Hosen 12 Paar Schuhe 10 Paar Socken 24 Tisch-Tücher 9 kleine Tisch-Tücher 1 Deck-Bette 4 Haupt-Pfähle 10 Küssen 2 Bären und 7 andere Häute 5. Pfund Argentum vivum contra pediculos	2 podwójne płaszcze 16 spódnic 3 pary spodni 12 par butów 10 par skarpetek 24 obrusy stołowe 9 małych obrusów stołowych 1 nakrycie łóżka 4 czujnik główny 10 poduszek 2 skóry niedźwiedzie i 7 innych skór 5 funtów rtęci
An Hausraht	Przedmioty domowe
1 Uhr 1 Wecker 1 Pulpet 2 höltzerne Leuchter 46 Zinnerne Kannen 29 Zinnerne Schlüsseln 1 Handfass 7 Leuchter 9 Lampen 14 Kupferne Töpfe 1 Mörser 11 Kessel 4 Becken 1 Dreyfuss 1 Spind 4 Schermesser 2 Armbrüste 1 Schloss 1 Senf-Mühle 1 Schock Löffel 34 Trink-Gläser 3 Aerte 1 Säge [39] 5 Spaten 1 Krippe 4 Zäume 2 Sporen 4 Wägen 1 Brille 2 Riess Pappier 2 Becher Pergamen	1 zegar 1 budzik 1 pulpit 2 świeczniki drewniane 46 puszki po cynie 29 kluczy cynowych 1 bębenek ręczny 7 świeczników 9 lamp 14 miedzianych garnków 1 zaprawa murarska 11 kocioł 4 umywalki 1 tribrach 1 szafka 4 ostrza tnące 2 kusze 1 zamek 1 młyn musztardowy 1 łyżka do wstrząsów 34 szklanki do picia 3 formy (do pieczenia (?)) 1 piła [39] 5 łopata 1 łóżeczko dziecięce 4 uzdy 2 zarodniki 4 wagi 1 para okularów 2 ryzy papieru 2 pojemniki pergaminu
An Bau und anderen Materialien	Materiały budowlane i inne
4 eiserne Formen zum Ösen 40 Fuder Kalk	4 żelazne formy do robienia oczek 40 wozów wapna

4 Fuder Kohlen	4 wozy węgla
5000 Ziegelsteine	5000 cegieł
1 Centner 9 Pfund Bley	1 centnar i 9 funtów ołowiu
1 Stein Seife	1 kamień mydła
1 Pfund Zinnober	1 funt cynobru
4 ¼ Fass-Trahn	4 ¼ beczki tranu
2 Fass und 40 Pfund Oel	2 beczki i 40 funtów oleju.
5 Centner [und] 8 Steine-Glass	5 centnarów [i] 8 kamieni szkła
2 Schock Glass-Scheiben	2 kopy szklanych szyb
1 Centner [und] 2 Fass Osemund	1 centnar [i] 2 beczki żeliwne
1 Schock Bretter	1 tablice amortyzacyjne
1 Fuder und 1 Schock Holtz	1 wóz i 1 kopa drewna
1 Fuder Heu	1 wóz siana
53 Scheffel-Hafer	53 korce owsa
17 Scheffel Lein-Saamen	17 korcy nasion lnu
An Ess-Wahren	Artykuły spożywcze
1 Drömte	1 beczka
21 Scheffel Korn	21 korcy zboża
27 Scheffel Weisen	27 korcy pszenicy
10 Scheffel Mang-Korn	10 korcy ziaren manganu
14 ¼ Tonnen und 93 Stübchen (Stopas) Wein	14 ¼ beczek i 93 dzbanki (stübchen) wina
239 Tonnen Bier	239 beczek piwa
3 Tonnen schwach Trincken	3 beczki słabego napoju
1 Tonne Fleisch	1 beczka mięsa
10 ½ Tonne Butter	10 ½ beczki masła
260 Stück Käse darunter viele grosse Englische und Holländische gewesen	260 sztuk sera, w tym było wiele dużych angielskich i holenderskich
1 Last, 22 Tonnen und 32 Pfund Salz	1 łaszt, 22 beczki i 32 funty soli
22 Tonnen Heringe [40]	22 beczki śledzia [40]
2 Centner, 295 Stück Berger oder Stock-Fisch	2 centnary, 295 sztuk troci lub sztokfiszka
1 ¼ Tonne, 4 Schock und 4 Stück Aal	1 ¼ beczek, 4 kopy i 4 sztuk węgorza
31 Stück truckene Hechte	31 sztuk suszonego szczupaka
100 Stück Schollen, 2 Viertel, 24 Stück truckene,	100 gładzicy, 2 wiertele, 24 sztuki suszonego,
4 Stück grünen Lachs.	4 zielonego lososa
4 Tonnen Dorsch	4 beczki dorsza
2 Stück Cabeliaw	2 sztuki Kabeliaw
61 ¼ Pfund Pfeffer	61 ¼ funt pieprzu
5 ¼ Pfund 3 Loth Ingwer	5 ¼ funt 3 łuty imbiru
2 ½ Pfund Safran	2 ½ funt szafranu
2 ½ Stein 10 Pfund Mandeln	2 ½ kamienia i 10 funtów migdałów
38 Körbe	38 koszy
2 ¼ Stein 20 Pfund Feigen	2 ¼ kamienia, 20 funtów fig
118 Stück Muscaten Nüsse	118 sztuk orzechów muskatowych
10 Körbe	10 koszy
½ Stein 53 Pfund Rosinen	½ kamienia 53 funty rodzyneków
1 Tonne 41 Pfund Rümmel	1 beczka 41 funtów marchwi
4 Stein ½ Tonne 50 Pfund Reiss	4 kamienie ½ beczki 50 funtów ryżu

1 Tonne 2 ¼ Scheffel Erbsen 1 Pfund Hirse ¼ Pfund Mohn 1 Scheffel 8 Tonnen Nüsse 54 Stück-Pfeffer Kuchen, lat. torta piperata 1 Torte 1 Kuchen 3 ½ Tonne 1 Stüdchen Meth 1 Fass-Essig 3 Fass 1 Stübgen-Malvasier 3 Tonnen Honig ¼ Fass, 3 Pfund Oliven-Oel	1 tona 2 ¼ korey groszku 1 funt prosa ¼ funta Poppy 1 korzec 8 beczek orzechów 54 kawalki ciasta pieprzowego 1 tort 1 tort 3,5 tony 1 dzban miodu 1 ocet w beczkach 3 bęben 1 dzban małmazji 3 beczki miodu ¼ beczki, 3 funty oliwy z oliwek
An Vieh	Bydło
30 Pferde 1 Kuh	30 koni 1 krowa
An liegenden Gründen	Z powodów, na które nie mamy wpływu
1 Haus 1000 Marck wert [41] 2 Hufen (mansos) und 1 Acker Feld 1 Reep agri, was dieses sei, verstehe ich nicht	1 dom o wartości 1000 grzywien [41] 2 łany (mansos) i 1 pole uprawne 1 sznur pola, co to jest, nie rozumiem

Hieraus ist nun zu ersehen, wie vorteilhaft die Katholischen Klöster einem Staat sein, indem sie anders nichts tun, als dass sie das Land aussangen ⁴⁶ , und dessen Güter an sich ziehen. Da nun Pommerland vor diesen über 40 dergleichen Klöster zahlen konnte, so ist leicht zu erachten, dass diese faulen Brüder dem Lande sehr hoch zu stehen gekommen. Es hat Herr M. Joh[ann] Christoph Wendler ⁴⁷ , damals Adjunctus der Philosophischen Fakultät zu Jena anno 1715 eine gelehrte und curieuse Dissertation herausgegeben <i>de divitiis[s] amplissimis, quas Clerus Romanensis in ditonibus Austriacis possidet</i> . In derselben hat er aus dem Lamormaino ⁴⁸ , Czerwenka ⁴⁹ , Caraffa ⁵⁰ , Valvasor ⁵¹ , und viel andern Scribenten mehr gewie-	Z tego wynika, jak korzystne są klasztory katolickie dla państwa, które nie robią nic innego, jak tylko wyłudzać ⁴⁶ ziemię i przyciągają do siebie jej dobra. Wtedy, gdy liczba takich klasztorów na Pomorzu sięgała 40, łatwo uwierzyć, że ci leniwi bracia osiągnęli wysoką pozycję w kraju. Magister Johan Christoph Wendler ⁴⁷ , wówczas <i>Adjunctus</i> Wydziału Filozoficznego w Jenie, opublikował w 1715 roku rozprawę naukową i ciekawą pt. <i>De diversis amplissimis, quas Clerus Romanensis in ditonibus Austriacis possidet</i> . W tymże dziele wykazał, odwołując się do prac Lamormaino ⁴⁸ , Czerwonki ⁴⁹ , Caraffy ⁵⁰ , Valvasora ⁵¹ i wielu innych uczonych, jak bardzo mnisi zagnieździli się w kraju i przyciągali do siebie wielkie dochody. Zdziwiają-

⁴⁶ W tekście niemieckim użyty czasownik *aussangen*, który oznacza dosłownie „wyśpiewać”.

⁴⁷ Johan Christoph Wendler (1687–1757), niemiecki duchowny, historyk i pisarz.

⁴⁸ Guglielmo Lamornaini (1570–1648), jezuita i teolog; por. Ernst 1992; Bireley 1982.

⁴⁹ Wenceslaus Adalbert Czerwenka (1636–1694), czeski duchowny i pisarz.

⁵⁰ Vincenzo Caraffa (1585–1649), włoski jezuita i pisarz.

⁵¹ Johann Weichard Valvasor (1641–1693), słoweński polihistor i przyrodnik.

sen, wie sehr sich die Mönche ins Lande eingenis-telt, und das vor große Einkünfte sie an sich gezo-gen. Zu verwundern ist, dass da hohe Häupter solches wohl sehen und wissen, sie dennoch durch die Finger sehen. Die Pfaffen hingegen befinden sich wohl dabei, und wissen sich auf derer Deut-schen Sünden recht lustig zu machen.	ce jest to, że elity widzą takie rzeczy i wiedzą o nich, a jednak patrzą przez palce. Natomiast duchowni prawdopodobnie tam są i wiedzą, jak się naśmiewać ze swoich niemieckich grzechów.
--	--

Podsumowanie

Johann Christian Schöttgen był przykładem uczonego, który tkwił jeszcze w swoim myśleniu całkowicie w sporach religijnych między protestantami i katolikami. Jego komentarze i narracja nie są wolne od złośliwych uwag, choć bez wątplenia godne pochwały było zwrócenie uwagi na rękopis, niezwykle cenny dla badań nad życiem religijnym na Pomorzu w wiekach średnich. Wydaje się, że w obecnych czasach udostępnienie polskiego przekładu całej „Księgi uposażeń kartuzji darłowskiej” jest zadaniem ze wszech miar priorytetowym. Pozwoli to szerokiemu gronu miłośników historii miasta i regionu lepiej zrozumieć znaczenie kartuzji darłowskiej w tworzeniu i rozwijaniu kultury materialnej i duchowej.

Bibliografia

- BIRELEY R. 1982. Lamormaini Wilhelm, [w:] *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 13, F. Wagner (Hrsg.), Berlin: Duncker & Humblot, 452–453.
- BREUER W. 1961. Johann Christian Schöttgen, [w:] *Wurzen 961–1961. Festschrift zur Tausendjahrfeier*, (Hrsg.) vom Rat der Stadt Wurzen, der Redaktion „Der Rundblick“ Wurzen, Wurzen: Selbstverlag, 63–67.
- CRAMER D. 1602. *Pommerische Chronica, Das ist, Beschreibung und außführlicher Bericht, wie anfänglich durch Bischoff Otto von Bamberg, die Pommern [...] zum Christenthumb bekehret [...] worden sind: Sampt klärlicher Vermeldung, vieler Heidnischer und Abgöttischer Gebräuchen [...]*. Frankfurt am Main 1602 [pierwsze wydanie; kolejne wydania pod nieco zmienionym tytułem].
- DÖRING H. 1833. *Die gelehrten Theologen Deutschlands*, Bd. 3, Neustadt a.b. Orla: Johann Karl Gottfried Wagner.
- EIGENWILL R. 1987. Johann Christian Schöttgen – ein bedeutender sächsischer Historiker, *Jahrbuch zur Geschichte Dresdens* 1987: 68–71.
- EIGENWILL R. 2005. Johann Christian Schöttgen, [w:] *Sächsische Biografie*, (Hrsg.) Institut für Sächsische Geschichte und Volkskunde e.V. [[https://saebi.isgv.de/biografie/Johann_Christian_Sch%C3%B6ttgen_\(1687-1751\)](https://saebi.isgv.de/biografie/Johann_Christian_Sch%C3%B6ttgen_(1687-1751))] [dostęp: 6.02.2021].

- EIGENWILL R. 2009. Schöttgen, Johann Christian, [w:] *Sächsische Lebensbilder*, Bd. 6/2, G. Wiemers (Hrsg.), Stuttgart: Steiner, 697–705.
- ERNST H. 1992. Lamormaini, Wilhelm, [w:] *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Bd. 4, T. Bautz (Hrsg.), Hamm (West.): Verlag Traugott Bautz, 1052–1054.
- FRANCKE H.G. 1760. Vita Christiani Schoettgenii, [w:] *Diplomataria et Scriptores Historiae Germanicae Medii Aevi*, Bd. 3, C. Schöttgen, G.C. Kreysig (Hrsg.) Altenburg: Richter, XIII–XXIII.
- GAUTSCH K. 1878. Der sächsische Geschichtsschreiber und Rector an der Kreuzschule zu Dresden M. Johann Christian Schottgen, *Archiv für die Sächsische Geschichte*, NF 4: 338–351.
- GESNERO I.M. 1735. *Scriptores rei rusticate veteres Latini cum notis virorum clariss. curante*, Lipsiae: Caspar Fritsch.
- GRIMM G.E. 1983. *Literatur und Gelehrtentum in Deutschland. Untersuchungen zum Wandel ihres Verhältnisses vom Humanismus bis zur Frühaufklärung*, Tübingen: Max Niemayer Verlag.
- HAYMANN C.J.G. 1809. *Dresdens theils neuerlich verstorbene theils ietzt lebende Schriftsteller und Künstler*, Dresden: Walthersche Hofbuchhandlung.
- HEUBACH J. 1990. Jablonski, Daniel Ernst, [w:] *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Bd. 2, T. Bautz (Hrsg.), Hamm (West.): Verlag Traugott Bautz, 1395–1396.
- HOFMANN O., SIUTS H. (Hrsg.) 1981. *Das Gröningsche Gymnasium zu Stargard in Pommern. Eine Schulgeschichte*, Essen: Vereinigung ehem. Gröningianer.
- HORNE T.H. 1828. *An Introduction to the Critical Study and Knowledge of the Holy Scripture*, Vol. 2, London: Printed for T. Cadell, Strand.
- JOHNSTON J.W. 2004. *The Use of Παθ in the New Testament*, New York: Peter Lang.
- KIRN O. 1909. Die Leipziger Theologische Fakultät in fünf Jahrhunderten, [w:] *Festschrift zur Feier des 500-jährigen Bestehens der Universität Leipzig*, Bd. 1, (Hrsg.) Rektor und Senat, Leipzig: Verlag von S. Hirzel.
- LEMCKE H. v. (bearb.) 1919. *Liber beneficiorum Domus Corone Marie prope Rugenwold 1406–1528*, Stettin: Leon Sauniers Buchhandlung.
- MAJEWSKI M., ŚLIWIŃSKA A. 2000. Wymarła tradycja. Collegium Groeningianum, [w:] *Wspólne dziedzictwo? Ze studiów nad stosunkiem spuścizny kulturowej na ziemiach zachodnich i północnych*, Z. Mazur (red.), Poznań: Instytut Zachodni, 453–480.
- MATTHIAS W. 2005. „Zur Ehre Sachsens“. Geschichte, Stand und Perspektiven des Codex diplomaticus Saxoniae, [w:] *Diplomatische Forschungen in Mitteldeutschland*, T. Graber (Hrsg.), Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 261–301.
- MEUSEL J.G. 1811. *Lexicon der vom Jahre 1750 bis 1800 verstorbenen deutschen Schriftsteller*, Bd. 11, Leipzig: Gerhard Fleischer dem Jüngeren.
- MÜLLER G. 1891. Schöttgen, Johann Christian, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 32, (Hrsg.) Die Historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften Leipzig: Duncker & Humblot, 412–417.
- MÜLLER G.E. 1747. *Historisch-critische Einleitung zu nöthiger Kenntnis und nützlichem Gebrauche der alten lateinischen Schriftsteller*, Theil 2, Dreßden: Georg Conrad Walthern.
- RIEMER N. 2005. „Der Rabbiner“ – Eine vergessene Zeitschrift eines christlichen Hebraisten, *PaRDeS. Zeitschrift der Vereinigung für Jüdische Studien e.V.* 11: 37–67.
- Sächsische Biografie, hrsg. vom Institut für Sächsische Geschichte und Volkskunde e.V. Online-Ausgabe: <http://www.isgv.de/saebi/> [dostęp: 12.8.2019].

- SCHMIDT R. 1886. *Beiträge zur ältesten Geschichte des Collegium Groeningianum, 1633–1714*, Programm des Gymnasiums zu Stargard in Pommern (Programm Nr. 127), Stargard in Pommern.
- SCHMIDT R. 1895. Zur Geschichte des Collegium Groeningianum und der Stadtschule zu Stargard in Pommern im 18. Jahrhundert, *Mitteilungen der Gesellschaft für Deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte* 5: 27–38.
- SCHÖTTGEN C. 1721. Historie des Cartheuser-Klosters Marien-Cron vor Rügenwalde, *Altes und neues Pommerland, oder Gesammelte Nachrichten von verschiedenen zur Pommerischen Historie gehörigen Stücken* 1: 25–41.
- SCHÖTTGEN C. (Hrsg.) 1721–1722. *Altes und neues Pommerland, oder Gesammelte Nachrichten von verschiedenen zur Pommerischen Historie gehörigen Stücken*, Bd. 1–5, Stargard, Stettin: Johann Gottfried Conradi.
- SCHÖTTGEN C. 1724. *Die Vorspiele der Stargardischen Reformation, das ist Zeugnisse der Wahrheit, welche mitten im Papstthum von einigen erkannt und an den Tag geleyet werden, aus den Documenten der Stargardischen Kirchen-Historie, bey Gelegenheit des andern absonderlichen Jubel-Festes, welches den 26. Decembr. 1724 gefeyert worden, zusammen gesucht, und zur Ehre des heiligen Gottes, auch einiger Erbauung seiner Kirchen, an den Tag geleyet*. Stargard: Johann Tillern.
- SCHÖTTGEN C. 1745. *Geschichte des Durchlauchtigsten Fürsten, Herrn Conrads des Großen, gebornen Grafen von Wettin, Marggrafen zu Meissen und Lausitz, aus tüchtigen Urkunden zusammengebracht*, Dresden, Leipzig: Hübner und Leschischen Buchhandlung.
- SCHÖTTGEN C. 1747. *Inventarium Diplomaticum historiae Saxoniae Superioris, das ist Verzeichnis derer Urkunden der Historie von Ober-Sachsen, darinnen, keyserliche, Chur- und Fürstliche und andere Schenckungen, Privilegia, auch das Reich, Stifter, Klöster, Universitäten, den Adel, Städte und Dörfer angehende Documenten, Chur-Sachsen, Meissen, Thüringen, Lausitz, Henneberg, Voigtland, wie auch Anhalt, Quedlinburg und Mansfeld anbetreffend, so viel deren im öffentlichen Druck zu haben, in chronologischer Ordnung von a. 500 bis 1747 enthalten, nebst einen fünffachen zum nutzbaren Gebrauch eingerichteten Register ausgeferrigt*, Halle im Magdeburgischen: Verlegung des Waeyenhauser.
- SCHÖTTGEN C. 1749. *Historie des berühmten Helden Graf Wiprechts in Grotzche, Marggrafen in Lausitz und Burggrafen zu Wagdeburg, wie auch des von ihm gestifteten Klosters zu Pegau aus tüchtigen Urkunden zusammen getragen*, Regensburg: Christian Gottlieb Seiffart.
- SCHÖTTGEN C. 1767. *Opuscula minora, historiam Saxoniam illustrantia*, Lipsiae: Io. Frid. Langenhemium.
- SCHÖTTGEN C., KREYSIG G.C. 1730–1731. *Diplomatische und curieuse Nachlese der Historie von Obersachsen*, Theil 1–6, Dresden, Leipzig: Christoph Hekels seel. Sohn.
- SCHÖTTGEN C., KREYSIG G.C. 1753–1760. *Diplomataria Et Scriptorum Historicae Germanicae Medii Aevi*, Bd. 1–3, Altenburg: Paulus Emanuel Richter.
- STROUX L. 2008. Die Gründung der Brandenburgischen Sozietät der Wissenschaften durch Gottfried Wilhelm Leibniz und Daniel Ernst Jablonski, [w:] *Daniel Ernst Jablonski: Religion, Wissenschaft und Politik um 1700*, J. Bahlcke, W. Korthaase (Hrsg.), Berlin: Harrassowitz Verlag, s. 409–433.
- TREITSCHKE R. 1842. *Burkhard Mencke, Professor der Geschichte zu Leipzig und Herausgeber der Acta eruditorum: Zur Geschichte der Geschichtswissenschaft im Anfange des 18. Jahrhunderts*, Leipzig: Engelmann.

VIERHAUS R. (Hrsg.) 2006. *Deutsche biographische Enzyklopädie* (2. Ausgabe), Bd. 9, München: Saur.

WEHRMANN M. 1931. Stargard in Pommern und sein Bürgermeister Peter Groening. Ein Beitrag zur Stadtgeschichte in der Zeit von 1550 bis 1635, *Baltische Studien NF* 33(2): 1–91 [oraz jako osobny tekst, Stettin 1931].

Johann Christian Schöttgen und sein Aufsatz über die Geschichte der Karthause in Rügenwalde von 1721

Zusammenfassung

Das Stiftungsbuch, im Lateinischen auch „Liber benefactorum...“ genannt, ist eine der grundlegenden Quellen, um die Entwicklung der materiellen und wirtschaftlichen Lage des Klosters zu rekonstruieren. Es ist üblich, dass einer der Mönche Aufzeichnungen führt, die die Schenkungen an das Kloster dokumentieren und organisieren, zu denen Landzuwendungen, Gaben von Lebensmitteln oder anderen wertvollen Gegenständen und vor allem Geldspenden gehören. Aufzeichnungen dieser Art erlauben es, den Wirkungskreis des Klosters, die soziale und geografische Herkunft der Spender, den Wert der der Klostergemeinschaft geschenkten Güter und vor allem das Niveau des Wohlstands der Klostergemeinschaft zu beschreiben. Im Falle der im Mittelalter aktiven pommerschen Klöster ist diese Art von historischen Quellen immer noch eine Ausnahme. Wenn sie von anderen klösterlichen Gemeinschaften gepflegt wurden, gingen sie verloren oder wurden zerstört. Das Rügenwalder Stiftungsbuch ist auch eine außergewöhnliche Quelle für andere Kartäuserklöster in Mitteleuropa.

Tłumaczenie Rafał Witkowski

Fundacja „Dziedzictwo” powstała w 1991 roku w Sławnie. Jej celem jest szeroko rozumiana ochrona zabytków archeologicznych ziemi sławieńskiej, a także ochrona krajobrazu kulturowego, którego częścią jest dziedzictwo archeologiczne. Działalność Fundacji polega na finansowaniu i organizacyjnym wspieraniu badań naukowych, publikowaniu i upowszechnianiu wyników tych badań, wspomaganiu działalności konserwatorskiej, współpracy z władzami lokalnymi w aktywnej ochronie dziedzictwa kulturowego i włączaniu go w życie społeczne mieszkańców, prowadzeniu działalności popularyzującej zabytki i krajobraz kulturowy oraz uczestnictwo w procesie wychowania dzieci i młodzieży z położeniem nacisku na kształtowanie świadomości historycznej i szacunku dla świadectw przeszłości.

Od 2002 roku Fundacja wydaje serię pn. „Historia i kultura ziemi sławieńskiej” podejmującą problematykę procesów historycznych, kulturowych i przyrodniczych kształtujących przeszłe i współczesne oblicze ziemi sławieńskiej. Wszystkie publikacje Fundacji Dziedzictwo dostępne są na stronie: www.archeo.edu.pl/dziedzictwo

* * *

Fundacja „Dziedzictwo”
ul. Mielczarskiego 7/5, 76-100 Sławno
www.archeo.edu.pl/dziedzictwo

ISBN: 978-83-957115-2-7

9788395711527